

מראי מקומות - בבא מציעא ס"ה

ההלואה גופא (ולא ביאר א"כ מה שייך סברת הגמ', כי היכי דלא לימרו וכו', וכ' התור"פ "משום האי דלא לימרו מיכסי ואזיל בגלימא דפלניא" [וצ"ע בזה, וגם צ"ע מה שייך לשון רביתא, ואולי יהי' חשש דנטלו בשביל רבית, וצ"ע למה יסברו כן]). והביא הריטב"א מש"כ הרמב"ן הנ"ל, דבאמת בדרך כלל אין צריך להחזיר הפירות של רבית עצמן, ומשום דקננהו לגמרי ע"י משיכה, רק שיש עליו חוב שצריך לשלם ממון הרבית. והוסיף הריטב"א דאילו קידש אשה בחפץ זה של רבית, ודאי תהי' מקודשת, דהא החפצא שלו הוא, רק שיש עליו חיוב ממון שצריך לשלם. וכ"כ הריטב"א בקידושין (ו:), ד"אם כבר פרעתו לו וחזר וקדשה בו, מקודשת, דמעוה דרבית שפרעם לזה למלוה קנהו לגמרי, וממון גמור הם לו, אלא שיש עליו חובה להחזירו". וע' במחנה אפרים (רבית ב') דכ' דמבואר מדברי הריטב"א דאפי' אם לא גובה המלוה הרבית עדיין, מ"מ יהי' יכול לקדש אשה בהחוב שחייבת לו, דזה הי' הציור בקידושין שם דציידד הגמ' דקידשה בפרוטה של רבית קודם ששילמה לו. ותמה המחנ"א, אפי' אם אמרי' דכשהלוה פורע הרבית הרי הוא נקנה להמלוה קנין גמור, אבל האם יתכן לומר דגם קודם שישלם לו יהי' נחשב חוב אצל המלוה שיכול לקדשה בו. וע"ש שהאריך להוכיח דאפי' אם הלוה כבר פרעו דאינו נקנה להמלוה, כיון דקיי"ל דר"ק יוצאה בדינין, והו"ל בגדר גזילה. וע"ע באבני מלואים (כ"ח, כ"ב) שהביא מש"כ המשנה למלך (מלוה ח', א') דהמוכר חפץ בשביל מעוה רבית מהני משום דחוב רבית הו"ל חוב שנתחייב, רק דהתורה גזרה דאף שנתחייב בחוב זה, אינו יכול ליטלו, אבל אם מוכר בדמי רבית המקח קיים. וכ' האבנ"מ עפ"ז לבאר הסוגיא דקידושין שם, דשפיר יכול לקדשה בחוב רבית אם אמרי' דמקדש במלוה מקודשת. אולם תמה ע"ז החזון איש (אה"ע מ"ב, א'), דכיון דהתורה אמרה דהלוה אינו חייב לשלם הרבית, א"כ ודאי אין כאן חוב. והוא כ' דודאי אין כוונת הריטב"א אלא לומר דלאחר שהלוה פרעו,

(א) ואמר אביי האי מאן דמסיק זווי דריביתא... כי מפקינן מיני' ד' מפקינן מיני'... רבא אמר וכו' - בביאור מחלקותם, כ' המעיני החכמה דלשיתטייהו אזלי, דאביי ס"ל דכל מה דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני, וא"כ הרי קנה כל הה', ואי"צ להחזיר אלא הדי' של הרבית קצוצה, אבל לפי רבא, דס"ל דכל מה דאמר רחמנא וכו' לא מהני, א"כ לא קני בכלל, ושפיר צריך להחזיר כל הה' [ואין ברור כ"כ, אם רק ד' מהן רבית קצוצה הן, א"כ מ"ש מכל רבית שאינו רבית קצוצה דכ"ע מודו דאי"צ להחזיר, ולא אמרי' דלפי רבא צריך להחזיר משום דכל מה דאמר רחמנא וכו' לא מהני, ומ"ש. ואולי שאני הכא דכל גריוא הוא ספק ר"ק ואינו קונהו מספק, וצ"ע]. וע"ע בדברות משה (ע"ג, קכ"א) דביאר דס"ל לאביי דגריוא א' ניתן לרבית מאוחרת, וזה אינו יוצא, ורבא ס"ל דאין שייך לחלק, והכל נתונים בשביל העיקר רבית (וע"ע באבני נזר [יו"ד קע"ב, ח'] על דרך זה).

(ב) כי מפקינן מיני' ארבעה מפקינן מיני' - כ' הרמב"ן דאם ירצה יכול להחזיר פירות, או זוזא אם א' מהם ירצה שהמקח יהי' קיים, ולפי רבא יהי' צריך להחזיר זוזא וחומש (וע' בהגהות הגרא"ז שהק' מה שייך שהלוה תובע זווי, הלא חומש הזוז העודף הוא רבית מאוחרת, ואינו יוצא בדינין. ומה שיכול ליקח הה' גריוי, היינו משום שניתנו בשביל הזוז הקצוץ, ולכן פשוט דתלוי ברצון המלוה, ע"ש דהניח בצע"ג). אולם ע' בתוס' ר' פרץ (ד"ה האי מאן) בענין גלימא, דכ' דאם הי' הגלימא שוה טפי מההלואה, א"כ הי' פשוט דצריך להחזירו משום רבית, ומבואר מדבריו דמדדין רבית הי' צריך להחזיר הגלימא עצמו, ולא סגי ליי' בהחזרת ממון. וע' לקמן מה שנביא בנדון זה מהריטב"א ועוד.

(ג) גלימא מפקינן מיני', מ"ט, כי היכי דלא לימרו גלימא דמכסי וקאי גלימא דריביתא הוא - הק' הריטב"א בשם תוס' (ואולי הוא התוס' ר' פרץ שהבאנו לעיל), למה צריך לסברא זה, תיפוק ליי' דרבא לשיתתו ס"ל דלעולם צריך להחזיר הרבית, וכדאמר לעיל. והוכיח מזה דהציור דגלימא לא הי' שהי' פורע הגלימא בשביל רבית, אלא בשביל

א"כ מחזי כמכירה ברורה, ולכן לא נראה כאגר נטר מה שנותן לו כשעת היוקר.

(ו) **אמר ר' פפא, טרשא דידי שרי, וכו' - פי' הדברות משה (ע"ב, הע' ל"ח) דס"ל לר' פפא דכיון דהוא אינו צריך הממון עכשיו, ושיכרא לא פסיד, א"כ באמת עכשיו יש לו השוויות של היוקר דשעת היוקר, ואין לו שום טעם למוכרו בפחות. וא"כ נמצא אצלו דמחיר היוקר הוא באמת המחיר של עכשיו. רק אצל הלוקח, דיכול לקנות עכשיו בזול בשער של עכשיו אצל מוכרים אחרים, דבאמת צריכין הממון עכשיו, נמצא דאצלם הו"ל שכר המתנת מעות, וזה הי' הטענה על ר"פ. אלא דכ' להעיר מהא דמבואר דס"ל לתוס' והרא"ש דאם הי' הלוקח נותן המעות עכשיו, באמת הי' מוזיל גבי', ולכאור' נמצא דבאמת דבשביל המתנת המעות מוכר כשעת היוקר, וא"כ מהו הצד להתיר. וכ' דאולי ס"ל דבאמת הי' יכול למכור להם אף עכשיו כשעת היוקר, שהרי אין צריך להזוים, אלא דטובה עשה להם במה שהי' מוזיל לגבייהו המחיר אם היו משלמים עכשיו, וא"כ נמצא דמה דלמעשה מוכר להם כשעת היוקר אם אין משלמים עכשיו, אינו בשביל המתנת מעות, וסיים בצ"ע.**

(ז) **הלוחה על שדהו וא"ל אם אי אתה נותן לי מכאן ועד ג' שנים הרי היא שלי, הרי היא שלו - העיר תוס' (ד"ה לא), הרי לכאור' בפשטות הוא מוכרה בפחות משוי', וא"כ למה באמת אין כאן ריבית. וכ' דלמאי דמוקי לה במעכשיו א"ש, דאין כאן הלואה בכלל אלא מכר. עוד תי' דאפי' אם לא הי' מעכשיו, מ"מ לא הי' ריבית משום דבעצם הי' יכול הלוחה למכור השדה לאחר בשויו ולשלם חובו ולהחזיק השאר אצלו, ומה שמוזיל אצל המלוה, מלתא בעלמא הוא שעשה לו, שמחל לו בחנם. עוד כ' בשו"ת הריב"ש (של"ה) לבאר, דבכה"ג "ליכא אגר נטר לי", שאינו מרויח בהמתנה כלום, שאפי' ממתין לו כל הג' שנים, אם פרעו בסוף הזמן אינו מרויח כלום, וא"כ כשלא פרעו והוחלט לו, אין כאן רבית אלא קנס". וע"ע בהגהות הגרי"ש דמפרש על דרך זה בשם הרשב"א (והוא בדברי הרשב"א לקמן [סו.], וע"ש**

שוב הוי ממון המלוה, ויכול לקדש אשה בו (והוכיח זה מהא דהריטב"א הביא ראי' מהא דיורשים אי"צ להחזיר המעות, ואם נאמר שאין חילוק בין אם גבאו או לא, ואף אם עדיין לא גבה הריבית הרי הוא חוב אצלו, א"כ למה אין היורשין יכולין לגבותו אף לכתחלה, לימא דממון שלהם הוא, דיורשין אותו מאביהם, אע"כ דרק מה שגבה למעשה נעשה לממון שלו).

(ד) **שכירות אינה משתלמת אלא בסוף, וכו' - פרש"י, הלכך כי שקיל מיני' סלע לחודש, אי"ז שכר המתנת מעות, שהרי לא נתחייב לו לשלם שכירות עד סוף החודש, והאי דא"ל אם מעכשיו תתן לי הרי היא לך בעשר סלעים, אז הו"ל מחילה מדמי השכירות ומוזיל גבי', ואינה רבית. ולכאור' תמוה, דבשלמא אי"ז רבית אצל המשכיר כשנותנו הלוחה סלע לחודש, אבל למה אינו רבית להיפוך, דמה שמוזיל המשכיר גבי' להיות י' סלעים על השנה, זהו בגדר שכר המתנת מעות, שמוזיל גבי' בשביל שיש מעות השוכר אצלו מתחלת השנה. ותי' החתם סופר דאין שייך דין "לוחה" אלא למי שצריך לדבר זה בהחלט, ומוכן לשלם אגר נטר כדי שיהי' לו המעות. אבל כאן, הרי המשכיר נתן הברירה ביד השוכר לעשות מה שירצה, וא"כ אי"ז בגדר לוחה [ולכאור' תמוה, אטו בשופטני עסקי', דמוזיל המכר היכא דאין לו שום צורך להמעות עכשיו, וא"כ לכאור' ודאי משום אגר נטר עושה כן. ואפי' אם נצדד לומר דאולי מה שמוזיל גבי' הוא משום שעכשיו הוא בטוח שיש לו המעות, אבל לא דבאמת צריך להמעות עכשיו, אבל אין זה שייך למה שיתן הברירה ביד השוכר, דאפי' אם לא נתן הברירה ביד השוכר יהי' שייך סברא זו, וצ"ע]. עוד תי' דמירי שעשה השוכר קנין בקרקע המשכיר, וא"כ בעצם מיד יש לו חוב, אלא דזמן הפרעון אינו עד סוף השכירות. וא"כ, כששוב מוזיל גבי', הו"ל כמי שמוכר חובו לפחות, וקיי"ל דזה מותר.**

(ה) **טרשא שרי - פרש"י, מוכר סחורה בהמתנה יותר מדמיה, ובלבד שלא יפרש לו אם מעכשיו הרי הוא לך בפחות, אלא ימכור סתם בכך וכך ליום פלוני [ולכאור' היינו משום דדרך מקח הוא, ולכן היכא דאין ברור לכל שמייקר משום המתנת מעות, אז יהי' מותר]. וע"ע בריטב"א בביאור דברי רש"י, דכיון דעושה מכירה עכשיו, דהיינו דעכשיו נותן הלוקח המעות, והמוכר נותן לו הסחורה,**

מש"כ הרשב"א בשם הראב"ד, דבאמת הי' כאן אבק ריבית דרבנן, וע"ש משה"ק עליו (הרשב"א).

(ח) מי אוכל פירות... ר' ענן אמר משלשין את הפירות- ע' בנמוקי יוסף (לו: בדפיו) שהביא בשם הרשב"א דמדאמרי' משלשין ולא אמרי' דיאכלו שניהן וע"מ להחזיר, נראה דס"ל כמ"ד דמח' ר"י ורבנן הוא בענין רבית ע"מ להחזיר, דאי כמ"ד בצד א' ברבית קמיפלגי, ורבית ע"מ להחזיר לכ"ע מותר, א"כ לא הול"ל משלשין, דכל מקום דאמרי' משלשין דוקא הוא. וע"ש בני' מש"כ להק' על דברי הרשב"א.

(ט) פעמים ששניהם מותרין, דא"ל קני כשיעור זוזך- פרש"י, זה אוכל פירות קרקע המגיע לדמים שנתן, והמוכר אוכל השאר. והק' התורת חיים דלכאוי' לשון הגמ' משמע דשניהם מותרין בכל. ולכן ביאר דמה שבאמת מותרין בכל, היינו משום דכאן אין שום הלואה, דהא קנה כנגד המעות שנתן, וא"כ אם אכל יותר מכנגד מעותיו, הוי מתנה בעלמא ולא בתורת רבית. וכ' הפני יהושע דאה"נ, גם רש"י מודה דאם אוכל יותר משכנגדו אין כאן איסור ריבית, רק דעכ"פ יש כאן איסור גזל, וזהו כוונת רש"י.

(י) זוזוי ליהווי הלואה גבך- כ' הרשב"א דא"י צ' לומר לו בפירוש זוזוי ליהווי הלואה גבך, דמסתמא דינא הכי כל דלא עייל ונפיק אזוזי, דכיון שהחזיק בקרקע או שקנה אותה בכסף ובשטר, קנה הקרקע לגמרי, וזוזוי הוי מלוה ע"פ על הלוקח.

(יא) דאי ר"י, האמר צד א' ברבית מותר- כ' הריטב"א, ושמעי' מהכא דהא דר"י איתא אפי' בהלואה, כי הא דמשכן לו בית (וזהו כמש"כ תוס' לעיל [סג. ד"ה צד], דר"י אף בהלואה אמר, ודלא כמש"כ רש"י שם (ד"ה ר"י היא), דרק במכר אמר, וצ"ע מהכא). אולם ע' בתוס' במגילה (כז: ד"ה רבי) שכ' דאין מכאן ראי' דאף בהלואה אמר ר' יהודה כן, דכאן הרי עכ"פ איכא צד א' של מכר, ורק בכה"ג אמר ר' יהודה דצ"א בריבית מותר.